

PŘÍLOHA

Rozdělení odrůd vybraných druhů plodin

Vybrané druhy plodin v gengelské sbírce jsme pro lepší přehlednost odrůd rozdělili do skupin podle různých hledisek. Dělení je například podle velikosti sklizených částí (např. velké a malé hlávky salátu), způsobu využití (např. fazole na zeleno a fazole na sucho), barvy plodů (např. rajče červeno-plodé, žlutoplodé) apod. I když je rozdělení jen přibližné a v rámci gengelských odrůd uvedeného druhu / skupiny, přesto může napomoci při výběru.

Do výběru jsme zařadili ty druhy, které jsou v Gengelu odrůdově početněji zastoupeny. Jde o salát, hrách, fazole, rajče, len, mák, brambory, papriku a česnek. Volně tak navazujeme na Pomocník pro výběr odrůd, který jsme přinesli ve Zpravodaji starých odrůd č. 4/2020. V něm jsou gengelské odrůdy členěny např. podle původu z jednotlivých krajů českých zemí i Slovenska, přitažlivosti pro opylovače nebo náročnosti při semenaření.

Hanácký letní tvoří velké okrajové listy a jen malou hlávku.

Východisko

Dokonalá, bezchybná a ideální odrůda neexistuje, každá skutečná odrůda má své přednosti i nedostatky.

Výběr odrůdy záleží na podmínkách pěstování i účelu, pro který ji vybíráme. Volím si tu odrůdu, která bude v mých podmínkách prospívat a pro cíl, který plánuji. Jinou odrůdu si vybere ten, kdo bude chtít vypěstovat hodně malých rajčátek pro děti a jinou ten, kdo touží mít hodně veliké rajče pro jednu osobu.

Salát hlávkový

Velké saláty – tvoří větší hlávku, jsou často pozdnější, mají delší vegetační dobu než jarní, rané saláty a saláty s malou hlávkou. Proto sejeme, předpěstujeme sazenice a sázíme zavčas, aby nám na semeno zrály ještě v létě a neplesnivěly za nastupujících podzimních mlh. Na záhonu mají rády dostatek místa.

Ševča (načervenalé okraje listů, vydatný), Hanácký letní (krajový, velké okrajové tužší listy, ale jen malá hlávka, starobylý typ), Červený dubáček (červený, i pro postupnou sklizeň jednotlivých listů otrháváním), salát Dědy Švejdy (rodinná sorta z Jižních Čech, zelenolistý dubáček).

Středně velké saláty – obvyklá, běžná velikost hlávky, odrůdy jsou např. různé rané.

Jarný černoklačanský (od čtenářky slovenského časopisu Doma v záhrade), Valašský, Valašský universal (oba podobné, z genové banky zeleniny v Olomouci), Bunte Forellen (listy zbarvené, jakoby stříkané tělo pstruha), Mělnický Máj (získán prostřednictvím Alenoru z Kokopelli).

Malé saláty – dělají jen malé hlávečky, které jsou ale po rozebrání plné křupavých, jemných lístků. Při výsadbě je můžeme dávat do hustšího sponu, nezaberou tolik místa.

Plzeňský kamenáč, Stupický kamenáč (typově oba podobné, Stupický zůstává trochu stranou pozornosti).

Salát Dědy Švejdy je pozdnější, dubolistý a může se sklízet jak postupně trháním jednotlivých listů, ale i naráz, utržením celé hlávky.

Hrách

Cukrové hrachy – lusk je bez tuhé blány v chlopních, pojídá se celý. Sklízí a konzumuje se, když lusky dosáhly své plné velikosti, ale semena uvnitř jsou ještě malá, nevyvinutá. Chutná křehce, šťavnatě, sladce. Dobré jsou lusky čerstvé, po syrovu, ale i krátce tepelně upravené (dají

Odrůda 1541 je slovenský cukrový hrách.

se dusit, přidat do polévky apod), někdo je dokonce nakládá do sladkokyselého nálevu jako okurky. Semeno bývá nejčastěji hnědozelené, někdy s tečkami.

Hejzlarová (rodinný, původem z polského Zelova), 1541 (slovenský krajový), Obří z Hořic (největší lusky, dorůstá i dost přes dva metry výšky – nutno mu dát pevnou, vysokou oporu!), Soběslavský cukrový (rodinná odrůda typu Hejzlarová), Ježkův pršínský (nižší, bílé kvetoucí), Wegisský (tvoří menší lusky, ale zato je jich mnoho, fialový květ).

Dřeňové hrachy – běžný a známý zahradník, „zelený“, hrášek, pojídají se nezralá, ale již vyvinutá semena, která jsou sladká. V plné semenné (botanické) zralosti jsou semena žlutozelená a tzv. svraskalá („scvrklá“), mnohdy připomínají tvarem spíše krychličku než klasickou hrachovou kuličku.

Nižší a středně vysoké dřeňové typy – rostliny jsou středně vysoké, lusk je středně velký (dlouhý), násada lusků je zpravidla bohatá.

Židovická edelperle (stará česká odrůda), Majca (osvědčený i pro zamrazování), Libochovický (o něco vyšší rostlina, chutně větší lusky), Magnum bonum (střední až vyšší, od irské uchovatelské organizace ISSA).

Vysoké dřeňové typy – tvoří vysoké rostliny, lusky jsou velké, s velkými sladkými semeny. Jsou ale pozdnější a vyžadují vysokou a pevnou oporu!

Vysoký, Kalifornský (získán z Hané, v Gengelu udržujeme od 90. let), Jankův obří (rodinná sorta z Boskovicka), Kanadský.

Kulatosemené, luštěninové hrachy – někdy ve starší literatuře nazývané také jako tzv. hrachy k vylupování. Semeno je ve zralosti kulaté, žluté nebo zelené barvy.

Mezi dřevňové hrachy patří Ruský.

Kulatosemený luštěninový Moravský hrotovický krajový.

Hlavní využití je jako luštěnina, na vaření suchých, vyzrálých semen. Na zeleninové použití se, aby byl hrášek dobrý, sklízí jen v dosti mladém stavu.

Nejranější, Cukrový – (nezaměnit s cukrovými typy!), Zelený nízký (nižší vzrůst, sytě zelené semeno, osvědčený na šoulet), Přebohatý (žluté semeno, u nás vysoký až 1,8 m, množství menších lusků), Z Hmčiarového (slovenský krajový, tvoří hojnější úponky), Paleček (nizoučkový, skoro jako maličký chlapeček z pohádky), Moravský hrotovický krajový (vzrůstný).

Polní hrách neboli peluška – polní typ, drobnosemenný, na krmění.

Strání I, Strání II (krajový, vysoký, vyžaduje oporu, odrůdy liší se barvou semene, původně šlo o směs obou).

Barevný lusk – Fialový kapucín – fialově zbarvené lusky.

Kapucín – úponkový či poloúponkový typ, barevný květ, snad původně z Nizozemska.

Největší – Obří z Hořic – opravdový obr, jak co do vzrůstu rostlin, tak velikosti lusků, je pozdní.

Nejmenší – Paleček – pravý zakrslík, bílý květ, raný.

K bohatství a rozmanitosti odrůd hrachu viz též Mapa hrachu – Zpravodaj starých odrůd č. 5/2020 a Knihovnička.

Suché plody pálivé papriky Velké Ludince.

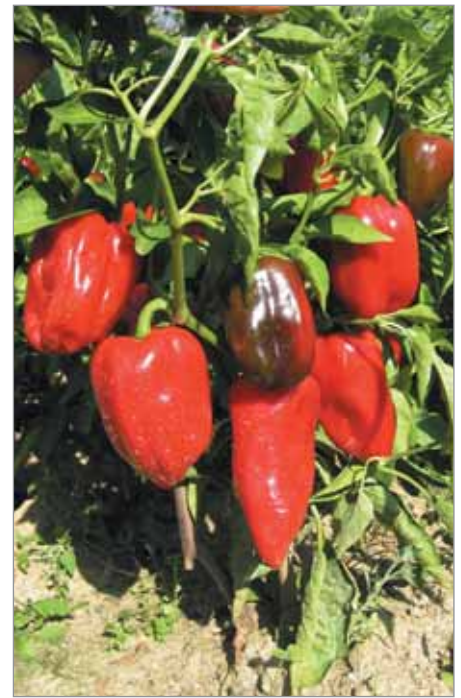
Paprika

Zeleninová – na jídlo jako zelenina, tvoří větší plody, na rostlinách je jich menší počet, plody jsou někdy se silnější stěnou, sladké chuti.

Moravská ovocná (stará odrůda, pozdní), Severka (ranější, oblíbená a osvědčená v mnoha oblastech, někdy se plody zbarvují během růstu do fialova – barviva antokyany, nejedná se o nemoc), Česká raná (hlídat při výběru, aby plody nebyly pálivé), Biela hrubostená (slovenská, ranější, osvědčila se na poli i ve skleníku,

Slovenská paprika Biela hrubostená přináší bohatou úrodu, ověřila jak na poli, tak ve skleníku.

Násada u odrůdy Severka.

bohatá násada plodů), Břeclavská s rypáčkem (rodinná, pozdnější, pěkné plody s rypáčkem či chobotkem na konci), Kapie Bulharka (od bulharských zahradníků).

Kořeninová sladká – plody tenkostěnné, sladké. Odrůdy tvoří větší množství plodů na rostlinách, plody bývají často delší, štíhlé. Zralé se suší a poté melou nebo drtí na jemný prášek, známé koření.

Moravská tenkostěnná krajová, Nitranská krajová (raná, osvědčená v mnoha oblastech), Hodonínská sladká převíslá.

Kořeninová pálivá – různé pálivé, zpravidla menší, kratší plody, na rostlinách ve velkém až velmi velkém počtu.

Maďarská štiplavá, Velké Ludince (rodinná odrůda), Feferonka dobře štiplavá maďarská (asi všechny maďarského původu), Bulharská žlutá (žlutá v botanické zralosti).

Odrůda Deutscher Oellein má nižší, bohatě větvené rostliny a přináší velké olejnaté semeno – je zástupcem olejného lnu.

Len

Přadné typy (textilní) – mají dlouhý, nevětvený stonek, který má kvalitní, dlouhé a jemné vlákno, ale nese méně

Vysoké a málo větvené rostliny lnu Isegrim ukazují na přadný typ s využitím na vlákno.

malých tobolek se semínky. Semena jsou menší a obsahují méně oleje, než ho mají olejné typy.

Šumperský Horal, Šumperský Modran, Šumperský Rekord, Šumperský Textilák, Marbod, Hohenheimer Weissbluender, Eckendorfer Langflachs, Blauer Faserlein Ballenberg, Blue Flax, Cascade, Gadermaier, Horan, Azur, IBM, Lirial Sussex, Northern Mandarin.

Olejné typy – kratší, více větvený stonek, vlákno je kratší, hrubší, méně kvalitní. Semena mají ale větší, s vyšším obsahem kvalitního oleje, rozvětvené rostliny nesou více a větších tobolek.

Deutscher Oellein, Midin.

Odrůda Od babičky Líby je tyčková sorta s luskem na zeleninové použití.

(Některé sorty mohou představovat přechodné typy).

Fazole

Fazole na lusky, na zeleninové využití. Sklízí se nezralé lusky za zeleného stavu (lusk může být nejen zelený, ale i žlutý či fialový), neobsahuje tuhou blánu.

a) Fazole na lusky tyčkové

fazol obecný: Vranov, Širokoluská zeleninová (obzvláště široký velký lusk), Anglická dlouhá, Butanské pod maso II (žlutý lusk, od slovenské rodiny z Rumunska), Fialové, Máslové (žlutý lusk), Mongolský (fialový, dlouhý lusk), Holubičí (kratší lusk, modré semeno i na sucho), Chomoutovská ledvinka (z Chomoutova u Olomouce), Prihradzany žltá, Modré fazole (modrofialový lusk), Kanárek Bílé Karpaty (snad krajová), Léčivá z Uherského Hradiště (též na odvar ze suchých lusků), Myší, Na varenie a zaváranie, Od babičky Líby (rodinná odrůda, v rodině podávané lusky posypané strouhankou opraženou na másle), Špaglovky z Polné

Odrůda Sirkové je tradiční luštěninová keříčková fazole z Východní Moravy.

(rodinná odrůda udržovaná od roku 1940), Po svokre a starkej (rodinná, masitý fialovozelený lusk), Prešov.

fazol šarlatový – jen mladé lusky jsou masité a dobré, později již tuhnou: Lúžňanka, Velká strakatá hnědá (z Pardubicka), Becoky z Návsí (krajová z Jablunkovska), Brdárská směs šarlatový, Černá Slovenka, Fazorka (krajová z Valašska), papuče, Horní Habartice, Janov (Smolenová), Lvovský z Ukrajiny, Od starky zo Zahoria.

b) Fazole na lusky keříčkové – Stromečkové, Zlatý roh, Znojemská (Haladova), Na zeleno (Szabó), Ananasová, Vojáčka, Ivančická černá, Muellheim (krajová z Německa), Perla z Nábského údolí, Šparglovka (Sedlácká), Willmann fialový lusk (z biodynamického zahradnictví), Žlutoluská z Bučkovce, Žlutý lusk ze Slovenska, Zo stredného Slovenska, Podřípská, Příbyslav, Nízka na nakladanie.

Fazole na sucho. Vyzrálá, tvrdá semena se užívají na vaření jako luštěnina.

U šarlatových fazolu Lúžňanka slouží mladé lusky jako zelenina.

a) Fazole na sucho tyčkové

fazol obecný – Eržibab, Nemocniční, Monstrance, Křída (bílé), Peškovy bílé hnědé (odrudová směs), Bohutínská, čočkofazol (Vlčice), Čočkofazol ze Zašové (rodinná), Rychlovarka (nízká tyčková), Skřiváncí (dobře vařivá), Vysoko úrodná řahavá bílá (bílá, pěstována tradičně spolu s kukuřicí).

fazol šarlatový – Lúžňanka (rodinná odrůda z Liptovské Lúžně), Velká strakatá hnědá (z Pardubicka), Becoky z Návsí (krajová z Jablunkovska), Brdárská směs šarlatový, Lúžňanka, Černá Slovenka, Fazorka (krajová z Valašska), papuče, Horní Habartice, Janov (Smolenová), Lvovský z Ukrajiny, Od starky zo Zahoria.

b) Fazole na sucho keříčkové – sirkové, šparglové (obě krajové, dříve na východní Moravě hojně), Strakatá z Násedlovic, Na drubeží polévku (z východního Slovenska, polévka zní připomíná polévku drubeží), Hnedá gulatá (krajová ze severního Slovenska), Bánov II, Bánov IV, Plevovec I, Blatný I, Kravky, Markušovce, Polopopínava z Pobedíma, Florianky (rodinná), Vsetínské, Z Hronca, Najchutnější od babky, Vojákové, Svatý Ján.

Fazole s barevně zajímavým semenem – čočkofazol ze Zašové, Pea Bean, Troják (u všech tří červenobílá monáda), Zlatý

Eržibab – tyčková s pěkně zbarveným semenem.

děšť (žlutobílá), Eržibab (elegantní, barva se může měnit dle podmínek), Jing jang (černobílá monáda), Sv. Helena-Krušné Hory (vícebarevná), Vojákové, Svatá Trojice, Plazivka (plazila se mezi tuřiny, semeno jakoby stříkané), Dalmatin (černobílá

Keřičkové Florianky, s barevnou kresbou postavy na semeni, se užívají jako luštěnina.

fleky podle plemena psa), Melis Suedtiroler, Kamínkové (s proužky na semeni, ze Zakarpatské Ukrajiny), Kamínkové zo Záhoria, Strakatá z Násedlovic (červenobílá, rodinná), Kujavské (černobílé), Máslová královna (stará odrůda), Markušovce (černobíle stříkané), Červenobiela odolná (ze severu Slovenska, podobná Plazivce).

Bílé semeno – Moravská perla, Vysoko úrodná řahavá biela, Perlička, Muellheim, Velká bílá, Vranov, Od babičky Líby, Křída, Šparglovky z Polně, Cukrová perla, Hanácká

Na zeleno (Szabó) svým jménem naznačuje využití mladých lusků.

perla, Podkarpatský bílý, Polopopínavá z Pobeďima, Lvovský z Ukrajiny.

Černé semeno – Prihradzany čierna, Ukrajina černý, Černuchy, Ivančická černá, Mikysková I, Černá Slovenka.

Typ vojákové fazole – na bílém semeni je kresba lidské postavičky, připomínající vojáka, anděla, člověka, policajta aj. Liší se, nebo se mohou lišit, velikostí semen, velikostí i barvou kresby (červená, červenohnědá, hnědá, černá) a místy svého původu – vojákové (z Hlučínska), Paňáčkové z Kvasic (rodinná), Svatý duch s červeným okem (z Francie), Antoníčkovy černé, Antoníčkovy červené (Jižní Morava),

Vojákové (Hekele) (pochází z Hané), Andělské (černá kresba, menší semeno, též z Hané), Florianky (rodinná, z Veselí nad Moravou), Svatý Ján (z Jižní Moravy, původně ze Slovenska), Fazole od Trenčína od sestry, Vojačka (slovenská, kresba dosti rozmytá, méně zřetelná, menší semeno), Blatný I (ze Křtin u Brna, větší semeno), Čelovek (původně z Ukrajiny), Policajti (z Třinecka), Soldier (z Německa).

S náboženským obsahem jména – Svatá Trojice, Svatý duch s červeným okem, Svatá Helena-Krušné hory, Mária, Andělské, Svatý Ján, Antoníček černý, Antoníček červený.

Srovnání velikosti tzv. velkých a malých pacibulek: Vlevo velké pacibulky odrůdy Z Miřejovických strání u Litoměřic (dříve Pospa), vpravo malé pacibulky odrůdy Ruský z Lipnice.

K bohatství a rozmanitosti odrůd fazolí viz též Fazolová mapa v Bio č. 9/2017 a Doma v záhrade č. 8/2017 a Knihovnička.

Česnek

Paličák – vytváří květní stvol s pacibulkami. Obvykle se květ vylamuje záhy po objevení, aby se podpořil růst podzemní cibule – Záhorský, Východoslovenský, Velký fialový, Z Miřejovických strání, Z koncentračního tábora, Sibiř, Bzenecký paličák, Ruský, Ruský z Lipnice, Z Hané, Modrý, Strážnický bílý, Púchovský zamouralý, Od prabábky, Kovaříkové, Rusák, Oravský.

Nepaličák – nevytváří květní stvol – Z Moravy, Banátský.

Ozimý – všechny odrůdy jdou vysazovat na podzim, vysazujeme obvykle během listopadu, případně až v prosinci. Podzimní výsadbě dáváme přednost, mimo jiné pro vyšší výnos, odrůdy označujeme jako ozimé.

Jarní – všechny odrůdy jdou vysazovat i na jaře, sázíme pak ale vždy, co nejdříve to jde. Pro většinu odrůd je jarní výsadba spíše nouzová (dosáhneme obvykle jen nižší výnos). Typicky jarní je jen odrůda Z Moravy, ale i ta roste stejně dobře i z podzimního sázení. Jarní česneky mohou mít lepší skladovatelnost, vydrží déle, než zimní.

Velké stroužky – Sorty, které mají velké stroužky jsou oblíbené, česneková cibule jich obsahuje menší počet, zpravidla čtyři až šest. Rychleji se dá naloupat větší množství česneku např. na zabijačku –

Ruský, Ruský z Lipnice, Z Hané, Modrý, Strážnický bílý, Púchovský zamouralý, Od prabábky, Kovaříkové, Rusák, Oravský, Kozlův paličák.

Odrůda nazvaná Velký fialový má fialově zbarvené hlavičky.

Menší stroužky – Česneková cibule jich obsahuje větší počet, jednotlivé stroužky jsou menší než u předchozího typu – Záhorský, Východoslovenský, Sibiř, Bzenecký paličák, Z Moravy, Banátský.

Fialově zbarvený – Záhorský, Východoslovenský, Velký fialový, Malý fialový, Z Miřejovických strání, Z koncentračního tábora, Sibiř, Bzenecký paličák, Od Jetleba.

Bíle zbarvený – Ruský, Ruský z Lipnice, Z Hané, Modrý, Strážnický bílý, Z Moravy, Banátský, Púchovský zamouralý, Od prabábky, Kovaříkové, Rusák, Oravský.

Velké pacibulky – Z Miřejovických strání, Z koncentračního tábora, Od Jetleba.

Malé pacibulky – většina odrůd.

K bohatství odrůd česneku viz Mapa česneku a šalotky – Zpravodaj starých odrůd č. 5/2019, Doma v záhrade č. 9/2019 a Knihovnička. Doporučení k pěstování a udržování odrůd česneku viz též Zpravodaj starých odrůd č. 5/2019.

Ruský z Lipnice je ozimý paličák.

Brambory

Velikost hlíz

Odrůdy se středními až většími hlízami – Bojar, Norma, Universal, Boumoočky, Modřáky, Aaran Victory

Odrůdy s menšími hlízami – Kardinál, Krasava, Pink fir Apple, Bamberské rohlíčky, Keřkovské rohlíčky, Modroočky.

Tvar hlíz

Rohlíčkovité – Pink fir Apple, Bamberské rohlíčky (malíčké), Keřkovské rohlíčky

Dlouze oválné – Norma (stabilní vyšší výnos, dobře se škrábou)

Stará česká odrůda Bojar má červené hlízy, moučnatou dužinu a přináší spolehlivé, stále výnosy.

Brambory Pink fir Apple jsou malé, rohlíčkového tvaru, pevné dužiny.

Kulovité až kulovitooválné – Aaran Victory, Karmen, Kardinál, Táborky, Boumoočky, Bojar (až dlouze oválné).

Dužina

Moučnatější (rozvářivé, např. na zpracování na knedlíky, šišky) – Bojar, Boumoočky, Modřáky, Valašské modřáky

Pevnější dužina – rohlíčkovité odrůdy.

Sorty s hlubokými očky (starobylý znak – novější a moderní odrůdy mají již mělká očka) – Valašské modřáky (rodinná odrůda udržovaná po stařence), Modřáky, Boumoočky, Aaran Victory (rok 1918, bílá dužina), Hasy.

S barevnou slupkou – červené Bojar, fialové až modrofialové Modřáky, Valašské Modřáky, Boumoočky, Aaran Victory.

Květy bělosemenné rodinné odrůdy Bílý mák I Pardubicko jsou barevně rozmanité.

Mák

Barva semen

modré semeno – obvyklá, asi nejznámější maková barva, modrý mák je aromatický, vhodný na všechny způsoby využití.

Mák modrý Valašsko (rodinný, tradičně namletý spařován mlékem), Vařovický (rodinný), Dvorec-Sliezka osada, Od krstnej mamy (na opekance), Od peroutkové babky (namletý spařován černou obilnou kávu), Z Paprade, Po stařence (z Valašska).

bílé semeno – bělosemenné máky mají jemnou, sladkou, jakoby oříškovou či mandlovou chuť. Používaly se často např. jako náhrada ořechů do vánočního pečiva. Občas se u některých odrůd mezi bílými mohou objevovat i makovice se semenem narůžovělým či až červeným.

Bílý mák I (Pardubicko), Liečivý, Mák bílý z Vranče, Bílý mák II (od Lanškrouna), Bílý mák III (Hejduk), Bílý mák od Púchova, Bílý mák z Biskoupy, Bílý mák z Dobré,

Semeno odrůdy Bílý mák z Biskoupy.

Bílý mák z Javorníku u Jeseníku, Bílý vanilkový, Bílý z Vysočiny, Elka White Oilseed, Lenschow, Manschow, Paplitz.

jiné barvy semene – šedé: Skorý sivý, Skorší z Dolnej Strehové, Ruský obří, Červený velký, růžové: Růžový z Dobré, červené (až červenohnědé): Strakonický červený, Orechový, Červený Hejduk, černé (tmavé): Z Hajdových pasek u Zdechova, trasený mak, Hledák z Moudon.

Máky hledáky – ve zralosti mají otevřené makovičky, které jsou malé. Dnes je hledavost, otevřenost makovice, už výjimečný znak, máky uzavřené – tzv. slepáky již hledáky z pěstování vytlačily. I mezi máky slepáky se ale občas může objevovat makovice s pootevřenými otvory. Hledáky se často mohou udržovat samovýsevem.

Z Hajdových pasek u Zdechova, trasený mak, Hledák z Moudon.

Máky s vyšším obsahem oleje (podle rozborů Výzkumného ústavu olejnin v Opavě. Do Výzkumného ústavu olejnin jsme některé gengelské makové odrůdy poskytovali v minulých letech) – Bílý mák II (od Lanškrouna), Bílý vanilkový, Bílý mák od Púchova

Okrasné, plnokvěté sorty (užitek květem, makovičky jsou malé) – mák okrasný Veselka, Knířo

K bohatství a rozmanitosti odrůd máku viz též Maková mapa Bio č. 6/2018 a Knihovnička.

Velké makovice odrůdy Černý mák mají načervenalou barvu.

Rajče

Vzrůst rostlin

keříčkové (mohou si vystačit i bez opory, ale často bývá prospěšné k nim kratší kolík zapíchnout, aby se keříky nevyvracely pod tíhou plodů) – Olomoucké nízké, Roubíčkovy pupíkaté, Vrbičanské nízké, Trpaslíček (spíše nízké tyčkové), Čipolino, Od dědečka z Pelhřimova.

tyčkové (vyžadují oporu, podle odrůdy i dostatečně vysokou) – Black Cherry, Black Plum, Černý princ, Červená hruška od tety, De Berao, Dívčí prs, Hanácká hruštička, Hanácké nejranější, Vaňkovo hroznovité, KBX, Kosmonaut Volkov, Krab jaronský, Kulaté velké, Leščukovo oranžové, Limon Liana, Malé cukrové,

Odrůda Dívčí prs má větší, žlutooranžově zbarvené plody a je pozdní.

Malinové, Moravský granát, Negro Almeria, Od dědečka z Pelhřimova, Omas Liebling, Ostravské rané, Péche (Pfersichhautige), Pražské dlouhé, Pražské dlouhé žluté, Protáhlé srdce, Rudomasé z Hané, Ruské masové, Selandia, Skvrnitý Říman, Sněhová koule, Stichovice, Sušenské soudečkové, Šery rajčina, Přerostlej klokan, Sušenské soudečkové – velké, Tiger Tom, Zimné paradajky, Japonský Karlik, Bon-Bon, Žlutá kytice, Žluté datle (Gelbe Dattelwein).

rajčata typu divoké rajče – necháváme je plazit po zemi, bez vyvazování a vyštípování. Rozrůstají se, pokud mají místo, paprscitě do stran a pokryjí i velkou plochu půdy. Vyvazování je v případě zájmu možné. Bývají spíše pozdnější než ranější, doporučujeme nehnojit organicky, aby zbytečně nebudely do zelené hmoty, ale plodily – divoké červené, divoké žluté (pidi z Francie), Pidi rajčátko Erfurt, Klokani.

Do truhlíku se osvědčilo nízoučké rajče Čerešničkové s třešňovitými plůdky dobré chuti.

do truhlíků nejmenší – Čerešničkové.

Barva plodů

s červenými plody – mohou být různě červeně syté, bledší i tmavší, některé do růžova: Malé cukrové, Selandia, Pražské dlouhé, Moravský granát, Ostravské rané, Hanácké nejranější, Vaňkovo hroznovité, Omas Liebling, Stichovice, Roubíčkovy pupíkaté, Malinové, Čerešničkové, Červená hruška od tety, Od dědečka z Pelhřimova, Bon-Bon.

s jinobarevnými plody – divoké žluté, Žluté datle, Leščukovo oranžové, Limon liana, Black Plum, Černý princ, Tiger Tom (žíhané, tygrovane), Trpaslíček, Dívčí prs, Pražské dlouhé žluté, Golden Currant, Hanácká hruštička.

Velikost plodů

maloplodé – (jsou sice malé, ale bývají dobré, typicky rajčatové chuti, plodů bývá

větší množství) – Čerešničkové, Červená hruška od tety, Od dědečka z Pelhřimova, Malé cukrové, Bon-Bon, Black Chery, Žluté datle, Žlutá kytice, rajče divoké červené.

středně velké (klasika) – Ostravské rané, Péche (Pfersichhautige), Pražské dlouhé, Pražské dlouhé žluté, Hanácké nejranější, Selandia, Omas Liebling.

větší a velké (plody jsou velké, ale odrůdy jsou zpravidla pozdnější, na rostlině bývá menší množství plodů) – Ruské masové, Kosmonaut Volkov, Dívčí prs, Kulaté velké, Krab jaronský, Malinové, Leščukovo oranžové, Stichovice.

Sušší dužina – De Berao (odolnější plísni), Pražské dlouhé (osvědčené do leča spolu s paprikou), Pražské dlouhé žluté (jeho žlutoplodá obdoba), Roubíčkovy pupíkaté (rodinná sorta).

Odrůda Tiger Tom má plody žíhané.

Červená hruška od tety tvoří drobné plůdky přibližně hruškovitého tvaru dlouhého jsou červené, protáhlé a mají sušší dužinu vhodnou na přípravu leča.

Další možné způsoby dělení odrůd

Velké makovice odrůdy Ruský obří.

Odrůdy velké – s velkým semenem/plodem/sklizňovou částí – fazol šarlatový: papuče, Velká strakatá hnědá, Lvovský z Ukrajiny, pšenice polská, bob: Velký z Blatničky, Vojka, hrách: Obří z Hořic, Ruský, mák: Ruský obří, Červený velký, Černý, rajče: Ruské masové, Stichovice, Leščukovo oranžové, Kulaté velké, Kosmonaut Volkov, rebarbora Hanácké lopón, šalvěj Dalmatská velkolistá, řeřicha velkolistá, česnek: Velký z Dubovan, Ruský z Lipnice aj.

Odrůdy malé – tvoří sice velikostně malé plody/semena/sklizňové části, ale ty jsou často chutné, násada je mnohdy početná (mnoho plodů). Bývají ranější než odrůdy velkoplodé – fazol: Perličky, Vysoko úrodná řáhavá biela, Moravská perlička, salát: Plzeňský kamenáč, Stupický kamenáč (za mírné zimy může přezimovat jako sazenička), rajče: rajče divoké červené, Od dědečka z Pelhřimova, Červená hruška od tety (hruštičkovitý tvar plodů), Čerešnickové (osvědčené pro truhlíky), Šery rajčina, bob Kanadská káva (velmi drobné černé semeno, nejmenší z bobů), čočka Moravská drobnozrnná (nejmenší z našich čoček, v pěstování vyžaduje oporu), hrách: Paleček (velmi nízký, asi 30 cm), Weggisský (cukrový, dlouho nasazuje lusky), pažitka Jemná tenká, česnek Z Moravy (malý, ale trvanlivý, vydrží dlouho), brambor: Pink fir Apple, Bamberské rohlíčky (maličké, ale obě odrůdy mají pevnou dužinu), topinambur Malý fialkový (opravdu maličké hlížečky, pěkná barva), rosička krvavá (zvaná česká rýže, ve rovnání s běžnou rýží je to spíš miniryžička, zrníčka nutno loupát),

Lusky bobu Kanadská káva obsahují drobná semena.

kmín Valašský (luční, semeno menší než šlechtěné kmíny).

Odrůdy ruského typu – zpravidla odrůdy s velkými plody či sklizňovými částmi. Většinou jsou pozdnější. Asi nikoliv nutně musí pocházet přímo z Ruska, jejich velikost ale velmi často koresponduje s velikostí této země – česnek: Ruský (středně velký), Ruský z Lipnice (jeden z největších), Ruský-Stará Lubovňa, hrách Ruský

(velké lusky, vysoký), mák Ruský obří (vysoké makovice, velmi oblíbený), slunečnice Ruská, rajče Ruské masové (za dobrých podmínek plody i přes 1 kg těžké).

Rodinné odrůdy – někdy nesou ve svém názvu jméno svého dárce či vyjadřují příbuzenský vztah k němu – fazol: Od babičky Líby (na lusky), Troják (typ čočkofazolu), Mikysková I (žlutý lusk), Mikysková II, Peškovy bílé hnědé (směs dvou odrůd, vaří se „pohustu“), Julinčino, Krkoškovo, hrách: Hejzlarová (z evangelického prostředí), Blatný, Ježkův pršínský (cukrový typ), česnek Kovaříkové (dárkyně převzala od své maminky a pěstuje půl století), Od Jetleba, kukuřice Dedkova kukurica, rajče: Od dědečka z Pelhřimova, Leščukovo oranžové, Roubíčkovy pupíkaté, Omas Liebling (v překladu Babiččin miláček), Selandia (stará odrůda, v rodině dárce od roku 1956), salát: Salát dědy Švejdy (typ dubáček), Zlatý rekord (v Brumově od 2. sv. války, pro rychlení ve skleníku nebo teplém pařeništi).

Krajové odrůdy – viz Pomocník pro výběr odrůd aneb Jakou odrůdu zvolit pro daný účel Zpravodaj starých odrůd č. 4/2020.

Okrasné druhy afríkan Garafia, ostálka Čiermoklačanská, lilie bílá Velké Přílepy (tzv. kostelní), lilie cibulkonosná Stádlá (ze sudetských rozvalin), měsíčnice, chejrovonný Fiala voňavá, oman, kolotočník, krásenka: cigánky, Světlá směs Rezsél Orneto, netěsek Z hrnce, řebříček bertram Z Duban, muškát: Borovanský (klasika – červený květ), Voňavý muškát proti komárům (sice nekvete, ale voní příjemněji než jiné muškáty), topolovka: Sléz Heřmanův Městec žlutá bílá, Z Waldviertlu, Topolovka černá, Topolovka červená Vršovice (velké květy, lákají včely), divizna, sléz maurský, sléz pižmový, hvozdík Prachaticko.

Mezi okrasné druhy patří lilie cibulkonosná Stádlá s voňavými květy.

Kalužnice křivoklasá má zajímavý klas.

Méně známé a netradiční obiloviny – často jsou dekorativní, okrasné a zajímavé i na pohled. Pro zpracování je třeba pamatovat na to, že jsou zpravidla pluchaté (zrna jsou v obalech ve slupce, vyžadují loupání) – proso: Fialové, Hanácké mana, Slovenské červené, Proso VERN-PSR, čirok obecný: čirok obecný, Proso je krásné, čirok metlový (na výrobu kartáčů a metel), Slovenský (vysoký, delší vegetační doba), tatar (z Banátu, ranější, pěkně červený), rosička krvavá (sklovité drobné zrno, roste i na chudých půdách), kalužnice křivoklasá – tzv. korakan (větvený klas; nižší, nepoléhavé rostliny), ježatka obilní (pěstována jako obilovina v teplých krajích), amarant (také jako okrasa): *Amaranthus caudatus* var. *edulis*, *Amaranthus hypochondriacus* Červený, Nízký červený, ječmen Tábor 811 (tmavé zrno – tzv. Kafeegerste), bér (jeho zrno byla loupána dříve podobně jako proso na jáhly brové (=jáhly z bėru) – krajový červený, Uličské Krivé (krajový z Východního Slovenska), Čiernoklas (novější odrůda z roku 1970).

Obiloviny pluchaté – jsou historicky starobylé, po výmlatu u nich zůstávají zrna obalena v pluchách a vyžadují tedy loupání. To se dělalo například ve stoupách, ručních dřevěných mlýncích apod. V domácích podmínkách může být vyloupání obtížnější – pšenice dvouzrnka: Dvouzrnka 115, Podbranč (obě slovenské krajové), Kataraka (klas temně fialové, kovové barvy, snad obilí Katarů), pšenice jednozrnka Tábor (křehké klasy), pohanka: 93 (slovenská krajová), ČSFR (z Archy Noemovy), Trojanovice (valašská), proso: Fialové, Hanácké mana,

Slovenské červené, Proso VERN-PSR, pšenice špalda: Megalith (snad z megalitických hrobů, starobylý klas), Roter Kolbenspeltz (jarní typ), pšenice naduřelá Osiris (někdy větvený klas, tzv. faraonská pšenice), rosička krvavá, bér: krajový červený, Uličské Krivé (krajový z Východního Slovenska), Čiernoklas (odrůda z roku 1970), pohanka tataraka: Katedrová, krajová Hrozenkov (tataraka nejde loupát, slupka je srostlá smoučnatým vnitřkem semene – nutno příp. šrotovat celé, případně zkusit na nakličování).

Obiloviny bezpluché – obilky jsou po výmlatu nahé, umožňují bezproblémové další zpracování (např. na šrot, na mouku, ale i vaření celých zrn, nakličování apod.) – oves nahý Z Luhačovického Zálesí (pevný, nepoléhá), pšenice setá: Slováccká hnědoklasá osinatá, Židlochovická Lada,

na suchá semena, v malé míře se dají jíst i nezralá semena podobně jako zelený hrášek), čočka (tradiční sorty jsou z teplé jižní Moravy, žádají propustnou lehčí půdu), cizrna (slovenské sorty, nejlepší úroda je za suchých, horkých let), lupina, ledenec nachový (nachová barva květů, jen nejmladší lusky jedlé, půdopokryvný).

Bez opory se z luskoviny pěstují – cizrna (pevná, nepoléhá), lupina Prechtlova (nízká), nižší sorty bobu (pro zpevnění je nejlépe nakopčeme, nahrneme půdou), ledenec (plazí se po zemi).

Oporu (nebo příměs podpůrné plodiny) vyžadují všechny hrachory, všechny čočky a vyšší odrůdy bobu (Velký z Blatničky, Vojka, Úrodný z Gutů aj.).

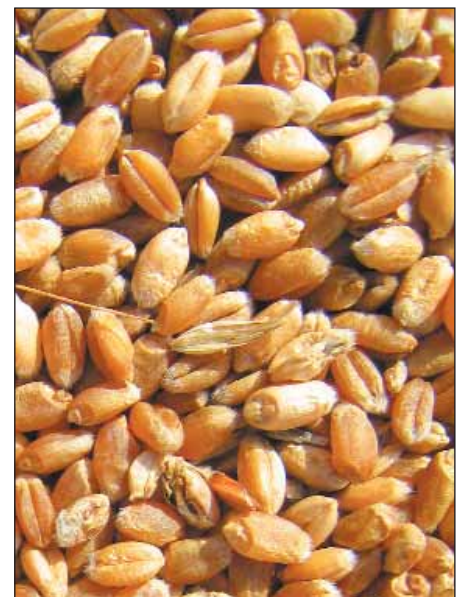
FOTO – P. Dostálek a archiv Gengel, o. p. s.

Větvený klas u pšenice naduřelé Osiris

Hodonínská osinatka, Branišovická, Červená, Dobrovická česká červená, Hospodář, Kostomlatská sametka, Postoloprtská přesívka, Sheriffs Square Head, Česká přesívka, pšenice shloučená (krátký, jakoby sražený klas, u nás jako ozim i jař), pšenice polská (velké zrno ale množství pluch), pšenice naduřelá Osiris, nahý ječmen: gengel, špalda, 7383, 7385, 7387, 7438, Český nahý (Boehmische Nackte), Miloňovská špalda, Miloňovský gengel, žito: Křešovické, jařyna, Rež ze Soláně, Dobřenické krmné (používalo se i jako zelené krmivo), křibice (dobře odnožuje, nižší výnos, odolná, tvrdá sláma), křibice z Bystřice nad Olzou.

Méně pěstované luskoviny – bob (buď na zeleno, nezralý nebo jako luštěnina vyzrálá suchá semena, malosemenné jsou krmné), hrachor (především luštěnina

Zrna pšenice Slováccká hnědoklasá osinatá.

Vyšlo jako příloha Zpravodaje biodiverzity a uchování starých odrůd č. 6/2020